

Niksar Ayvaz Suyu

DANIŞMEND HÜSEYİN ŐAHİN

*İyon miktârı
en az sular
sınıfında bulunan
Niksar Ayvaz
Suyu'nun mâzîsi
tahmînen 3 bin yıl
önceye dayanır.*

FOTOGRAFLAR: KEMAL ÖZBAY

S

U coğrafyayı, coğrafya insanın yaşam sürekliliğini, insan kültürü oluşturur. Hepsinin terkîbinden de medeniyet vücûda gelir.

İnsanoğlunun, hayat mücâdelesini verdiği coğrafyanın kaderini bir bakıma su belirler.

Niksar, Anadolu'nun kuzey kenarının en önemli geçit noktalarından biridir. Bu târihî şehir, Kelkit vâdîsinin ovaya dönüştüğü Canik ve Dönek dağları arasında ve târihî İpek Yolu'nun geçtiği stratejik bir coğrafyada bulunur. Bu târihî şehir, üretmeyi seven asil insanları, verimli toprakları, yaylaları ve su kaynaklarıyla tanınır.

Roma İmparatorluğu'nun büyük bölümünü dolaşan Eskiçağ'ın ünlü coğrafyacısı Amasyalı Strabon (MÖ 65 - MS 23) Geographika (Coğrafya) adlı eserinde, Anadolu târihinde bilinen ilk su değirmenlerinin Niksar yakınlarındaki "Kabeiria"da, "Lykos" (Kelkit) ırmağı üzerinde Mithridates Krallığı döneminde (yaklaşık olarak MÖ I. yüzyılda) inşâ edildiğini yazmaktadır. Belgeye dayalı olarak varlığı bilinen en eski su değirmeni budur. Bu şehir, MÖ 63 yılında Romalılarca alınmış ve bu ilginç yapıya (su değirmenine) Roma askerleri oldukça ilgi göstermişlerdir. Su değirmenleri hakkındaki ilk teknik bilgiler, ünlü Romalı askerî mühendis (fabri) Vitruvius (MÖ I. yüzyıl sonları) tarafından Latince yazılan De Architectura adlı eserin 10. bölümünde kaleme alınmıştır. Romalılar, târihin bilinen bazalt-kum taşlı ilk su değirmenlerinin dünyâya yayılmasına da öncülük etmişlerdir.

Niksar, imparator Hadrianus zamânında (MS 117 - 138) tam bir Roma kenti, olmuş, bu yıllarda îmar ve bayındırlık işlerine önem verilmiştir. Büyük Pontus eyâletinin Metropolis'i îlân edilen Niksar, Anadolu'nun siyâsî başkenti hâline gelmiş, "Koinon" (eyâlet meclisi) burada toplanmaya başlamıştır. Bizans döneminde dînî fonksiyonları ile ön plana çıkan şehir, Hıristiyanlar için dînî bir merkez olmuştur.

**ORTAÇAĞ'IN AYDINLIK YÜZÜ
DANIŞMENDLİLER**

6 bin yıllık târihi boyunca stratejik gelişmelerin şâhidi olarak gâyet

stratejik bir konumda bulunan Niksar, Anadolu'nun İslâmlaşmasında Ahlat ve Harput'la birlikte üç önemli karargâh merkezinden biri olmuştur.

Danışmendliler, târih sahnesinde çok uzun kalmamış olmalarına rağmen, Anadolu'ya bir güneş gibi doğmuştur; zîra Anadolu'nun ilk Türk eğitim merkezini Niksar'da kurmuşlardır. Türk gazâ geleneğinin devâmını sağlayarak Türkleşmenin önünü açan iskân politikalarının ilk uygulayıcısı olmuş, tekke ve zâviyelerin ilk örneklerini inşâ ederek Anadolu'da İslâm anlayışının yayılmasına öncülük etmişlerdir.

**ÂB-I HAYAT VE SARI SALTUK GÂZİ
DESTÂNI**

Anadolu destan geleneği, Hz. Ali cenknâmeleri ile başlamış, Battal Gâzi Destânı ile devam etmiş, Danışmend Gâzi Destânı ile zirve yapmış, Sarı Saltuk Gâzi Destânı ile de halka tamamlanmıştır. Sarı Saltuk Gâzi'nin mücâdelelerini konu alan destan, Cem Sultan tarafından yazılı bir esere dönüştürülmüştür. Konunun tam da burasında, destanda geçen bir hikâyeye, ana temamız olan Niksar Ayvaz Suyu'nu anlatması bakımında hayli dikkat çekicidir. Eserin II. cildinin beşinci bölümündeki "Frengistan'ın Fethi ve Sedd Hikâyesi" ne göre:

Sarı Saltuk Gâzi, Kaf dağına doğru yola çıkar, karanlık bir yere gelir. Zor durumda kaldığı zamanlarda çağırdığı Menucher isimindeki ecinniye çağırır yine ve ona karanlığın sebebini sorar. Menucher, "Kaf dağının öncesindeki karanlıktır." der ve sözlerine devam ederek âb-ı hayâtın peşindeki İskender'in onu bulup almak için buraya geldiğini, ama âb-ı hayâtın ona değil, Hızır'a nasip olduğunu söyler. Sarı Saltuk Gâzi, "Gel, biz de arayalım, belki onu buluruz." der. Hikâyenin bu yerinde ecinni Menucher, şöyle devam eder: "Ey gâzi, bir gün dikkatsizce yürürken yer içinde bir ecinniye rastladım. Kim olduğunu sordum. Âb-ı hayâtın bekçisi olduğunu söyledi. Ona sordum âb-ı hayat nerededir diye. O da bana, 'Rum ile Acem arasında bir şehir vardır, adına Niksar derler. Niksar'da Süleyman Peygamber bir şehir kurdu ve burada bir de kendisine saray yaptırdı. Günlerden bir gün Süleyman Peygamber'in huzûrunda

Leylekli (Yılanlı) köprü, Niksar.

ölüm anılınca ecinniler ona âb-ı hayat içip ölümsüz olmasını tavsiye ettiler. Emir üzerine su getirildi. Süleyman Peygamber, suyu içmeden önce vezîrine danıştı. Vezir Âsaf bin Berhiyâ, ‘Ey Al-lâh’ın peygamberi, bu sudan içen Akik isminde bir kral vardır ve hâlâ hayattadır, yerin altında kendisine bir makam yapmış orada yaşamaktadır.’ deyince Süleyman Peygamber gitti, Akik’i yerinde buldu ve onun bu hâlini gördükten sonra, ‘Ölüm onun için dirilikten daha iyidir.’ diyerek suyu içmekten vazgeçti ve yerin altında kendine bir yer yaptı (...).” Efsâne bu şekilde devam eder.

Bu türden hikâyeler, olaylara ve insanlara olağanüstü, mistik bir görünümlü katsa da hikâyeden çıkarılacak üç önemli husus vardır. Birincisi ölümün insan için nîmet oluşu, ikincisi Niksar şehrinin târihî ve tabîî değeri, üçüncüsü de Süleyman Peygamber ile ilişkilendirilen suyun, yâni Ayvaz Suyu’nun kıymetidir.

NIKSAR AYVAZ SUYU

Niksar Ayvaz Suyu’nun mâzîsinin 3 bin yıl önceye dayandığı tahmin edilmektedir. Cam şişeleme fabrikasının hemen

arkasında bulunan târihî mozaikler bir târihlendirme kaynağı olarak ciddi bilgi ve kanıt içermektedir.

“Ayvaz” ismi, eski adıyla ayazma olarak bilinen meskûn mahalden gelmektedir. Ayazmalar, bilindiği üzere, Hıristiyanlık dünyasında Ortodokslarca şifâ verdiği kabul edilen ve bu nedenle kutsal sayılmış ya da sonradan kutsanan su kaynakları üzerine inşâ edilmiş binâlardır. Sözü edilen mozaiklerin, geçmiş dönemlerde burada var olan bir ayazmaya âit olabileceği ileri sürülmektedir. Hulâsa, âb-ı hayat, Hagiasma-Ayazma-Ayvaz şeklinde bir dönüşüm geçirmiştir. Kadim anlatılardan da yola çıkarak eski çağlardan beri, suyun etrafında bir kült oluştuğunu, farklı dönemlerde yaşayan insanların, kendi inançları, dilleri, kimlikleri nispetinde buraya âzamî seviyede önem atfettiklerini söylemek yanlış olmayacaktır.

Ancak Niksar Ayvaz Suyu’nun ifâde ettiği değer, bununla sınırlı değildir. Hidrojeolojik olarak incelendiğinde suyun üstün özellikleri ortaya çıkmaktadır. Öncelikle Ayvaz Suyu, Türkiye’de şişelenen ve ekonomik olarak değerlendirilen ilk kaynak suyu olma özelliği

taşımakta olup 1 numaralı ruhsata sâhiptir.

Bilim adamlarınca kabul edilen bir görüşe göre, volkanik kayalardan beslenen su kaynakları, oldukça nâdir ve kıymetlidir. Ayvaz Suyu kaynağının beslenme alanını, Ustahasan köyüne doğru doğu yönüne uzanan volkanik kayalar oluşturmaktadır. Bu tür kayalardan çıkan kaynakların suları, her zaman iyon miktârı az olan kaliteli sulardır. Ayvaz Suyu da dünyâda iyon miktârı en az olan sular sınıfındadır.

Yeryüzündeki suların %98’i atmosferiktir, yâni tamâmına yakını yağmur sularından oluşur. Kalan kısmı ise juvenil su olarak kabul edilmektedir. Su, hidrojeolojik bir döngü içindedir. Dünyânın var oluşundan bugüne dek, bu döngü devam etmektedir. Şöyle düşünelim, su üzerinde yapılan izotop çalışmaları, suyun yer altındaki serüvenini açığa vurur ve bize hidrojeolojik döngünün yaklaşık 80 yıl boyunca sürdüğünü anlatır. Yâni, yağmur suları, uzun ve meşakkatli yolculuklarını 80 yıl boyunca devam ettirir, iyi bir doğal filtreyondan sonra da karşımıza çıkarlar. İlginçtir ki bu süre içinde suyun yer al-

Sulugöl, Niksar.

tındaki serüveni devam ederken temas ettiği her kayaçla kimyasal bir etkileşim yaşanır ve bu etkileşim aslında suyun kimyâsını oluşturur. Peki bu kadar uzun yol katettiği halde Ayvaz Suyu'nun mineralizasyonu neden düşüktür?

Bu durumu iki sebeple açıklamak mümkündür. Birincisi binlerce yıldır kendine yol edindiği kayaçlardan aldığı mineralleri, olduğu gibi geri veriyor olabilir. İkincisi ise kat ettiği yoldaki kayaçların temas yüzeylerini nötr duruma getirmiş olabilir. Bu ihtimaller Niksar Ayvaz Suyu'nun gizemini çözmeye yetmiyor. Suyun lezzet ve güzelliği araştırılmaya değer bir konu olarak gündemdeki yerini koruyor.

Ayvaz'ı diğer kaynak sularından farklı kılan niteliklerden birisi de suyun kaynağından 28°C derecede çıkmasıdır. Mevsimsel açıdan hiçbir değişim yaşamayan sular, sıcaklığı bakımından benzerlerinden ayrılırlar. Konunun uzmanları, suyun sıcaklığı ile kat ettiği derinlik arasında mutlak bir bağ bulunduğunu söylüyor. Jeotermal olmayan ve 28°C çıkan bir su, yaklaşık 1000-1200 m derinlikten yüzeye ulaşmaktadır. Bu da, bu tür sulara hiç

de alışık olmadığımız hidrojeolojik bir yapıyı işaret etmektedir. Kaptaj içinde 3 ayrı noktadan çıkan suyun sertlik parametreleri de değişkendir. Niksar Ayvaz Suyu 9,4 pH'a sâhip olmasından dolayı bazik karakterdedir. Bu farklılıkları ile Niksar Ayvaz Suyu incelenmeye değer su kaynakları sınıfındadır.

Evliyâ Çelebi, meşhur *Seyahatnâme*'sinde Ayvaz Suyu'ndan bahisle şunları der: “Şehrin kible tarafı dışında, haylice mesâfede güzel ve küçük binâlı bir ılıca vardır. Suyu çok faydalıdır. Gâyet güzel ve lezzetli hayat suyudur. Birçok hastalığa faydalı olduğundan dört taraftaki memleketlerden temmuzda buraya nice bin âile gelip tedâvi için yıkanılır, suyundan içip memleketlerine dönerler. Meşhur ve güzel bir ılıcadır.”

Şehirler, varlıklarını büyük oranda tabî zenginliklerine borçludur. Niksar'ın Ayvaz Suyu'yla karakterize olmuş doğal kimliği, asırlar boyunca farklı medeniyetlerden devşirdiği zengin kültürle harmanlanmış, bugüne tevârüs etmiştir. Bunu korumak da bize düşmektedir.

KAYNAKÇA

- 1 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, c. II.
- 1 Ersal Yavi, *Tokat*, İstanbul, 1986.
- 1 Hasan Akar, Necati Güneş, *Niksar'da Vakıflar ve Tarihi Eserler*, 2002.
- 1 Necati Demir, M. Dursun Erdem, *Saltık Gazi Destanı*, 2013.
- 1 Strabon, *Anadolu Antik Coğrafyası, Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, 2000.
- 1 Şinasi Acar, Atilla Bir, Mustafa Kaçar, *Su Değirmenleri*, 2010.
- 1 Strabon, *Coğrafya*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.